

Verslag van de excursie naar Koksijde op 29 november 2003

Francis Kerckhof en Rene van Outryve

Het verwachte springtij van 29 november 2003 zou een ideale gelegenheid bieden om het verste uiteinde van het kleine strandhoofd te Koksijde ter hoogte van Ster der Zee eens terdege te inspecteren. Er stond een stevige zuidoosten wind en het was onverwacht koud, maar dat kon de pret niet bederven. De lucht was gelukkig nog blauw, de aangekondigde regen was pas voor na de middag. De afluende wind zorgde ervoor dat het water lager kwam dan voorspeld, dus dat was een voordeel. Al gauw stonden een twintigtal deelnemers op de top van het strandhoofd.

In zee kwam, op enkele meter voorbij de laagwaterlijn, de Broersbank net boven water. De megaribbels op de bank vormden een welgekomen rustplaats voor een aalscholver *Phalacrocorax carbo* en, waarom niet, in de toekomst misschien opnieuw voor zeehonden. In het zeer mobiele zand van de bank leven voornamelijk stevige strandschelpen *Spisula solida*. Vlak naast het strandhoofd, aan de oostzijde, strekt zich een uitgebreid rif uit van de schelpkokerworm *Lanice conchilega*. Tussen de schelpkokertjes viel de mooie paarse tentakelkroon op van een slibanemoon *Sagartia troglodytes* naast talrijke maar minder opvallend gekleurde soortgenoten. Zo'n rif herbergt veel klein grut, kreeftjes en wormen, en dat weten ook de vogels. Zo konden we genieten van foeragerende paarse strandlopers *Calidris maritima* en steenloperjes *Arenaria interpres*. Daarbij konden we opmerken dat de paarse strandloper met zijn lange snavel tussen de schelpkokers pikte, vermoedelijk op zoek naar kleine kreeftachtigen, terwijl de steenloperjes eerder oppervlakkig bezig waren met het uittrekken van wormen.

Naar de top van het strandhoofd toe lijkt het kaler door het ontbreken van de mosselzone. Het is er ook slibrijker. Hier leven slijkgarnalen *Corophium* en slibkokerwormen *Polydora*, die allebei woonbuizen maken van slib dat ze uit het water filteren en op die manier fixeren. Vooral in het voorjaar kan de sliblaag erg dik zijn en onderliggende organismen overwoekeren en verstikken. In de loop van het jaar, naar de zomer toe, komt de laag los. Zo ontstaat nieuwe vrije ruimte, ideaal voor die organismen die zich pas later in het seizoen vestigen. Slijkgarnalen zijn vlokreeftjes (amfipoden). De verschillende soorten zijn niet gemakkelijk te determineren. Aan de hand van de bouw van de 3 staartpoten (fig. 1) en de vorm van de 1ste en 2de antenne (fig. 2) en rostrum (fig. 3) kon de soort in kwestie op naam gebracht worden als *Corophium acherusicum*. Deze soort komt ook voor op andere strandhoofden langs de Belgische kust. Op andere substraten en habitats zoals drijvende voorwerpen, wrakken,

boeien of op slikken en schorren kunnen andere soorten gevonden worden. *C. acherusicum* is met het werk van Hayward & Ryland (1996) niet op naam te brengen, daarvoor is de eerder gepubliceerde en uitgebreidere versie nodig (Hayward & Ryland, 1990) of andere gespecialiseerde literatuur. Hayward en Ryland (1990) vermelden "south and south-west coasts" wat suggereert dat *C. acherusicum* een eerder zuidelijke soort zou zijn. Aangezien het onderzoek van de harde substraten langs onze kust pas onlangs is begonnen, weten we niet of het hier om een recente uitbreiding van het areaal zou gaan (onder invloed van de stijgende temperatuur) of dat de soort bij ons vroeger (altijd?) al voorkwam. De slibkokerworm hebben we niet in detail bekeken maar gaat hoogstwaarschijnlijk om *Polydora ciliata*; al is het voorkomen van andere soorten niet onmogelijk.

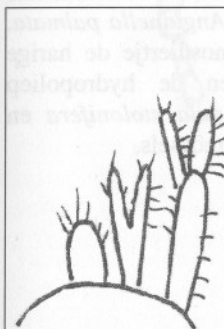

Fig. 1. *Corophium acherusicum* - scharpoten

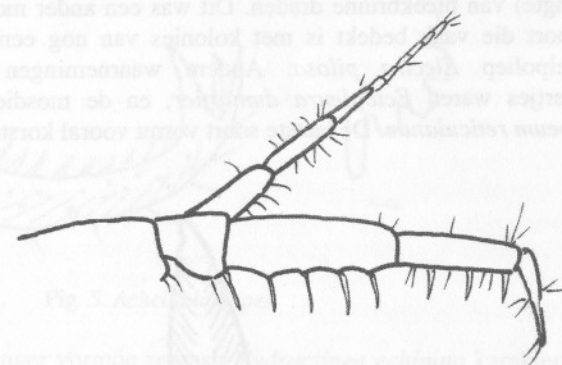

Fig. 2. *Corophium acherusicum* - eerste en tweede antenne

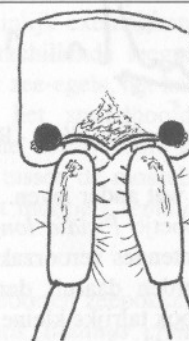

Fig. 3. *Corophium acherusicum* - rostrum

Laag, op enkele stenen dicht tegen het water, vonden we vlezige lobben, een soort zeevinger *Alcyonidium*. De vlezige massa richt zich op en vertakt. Het is dezelfde soort waarvan soms kolonies - jammer genoeg steeds zeldzamer - op het strand aanspoelen. We hebben lang getwijfeld over de correcte naam van deze doorschijnende zeevinger: is het nu *Alcyonidium gelatinosum*, *A. diaphanum*, *A. hirsutum* of nog iets ander. Dankzij een onderzoek van Joanne Porter weten we nu eindelijk dat de naam voor deze typische kolonievormende mosdiertjes *Alcyonidium condylocinereum* zou moeten zijn (zie De Blauwe, 2004). Op aangespoelde kolonies is dikwijls een naaktslak te vinden, de egelslak *Acanthodoris pilosa* die predeert op de mosdiertjes. En ook hier vonden we een exemplaar van deze soort. De slak was zowat 1 cm lang; deze soort is bedekt met kegelvormige papillen en bruine spikkeltjes met achteraan een kroon van 7 sterk vertakte kieuwen (fig. 4). Tussen het slib zat hier en daar een bosje (van verschillende cm lengte) van bleekbruine draden. Dit was een ander mosdiertje *Anguinella palmata*, een soort die vaak bedekt is met kolonies van nog een ander mosdiertje de harige vliescelpoliep *Electra pilosa*. Andere waarnemingen betroffen de hydropoliep mosdiertjes waren *Ectopleura dumortier*, en de mosdiertjes *Bugula stolonifera* en *Conopeum reticulatum*. De laatste soort vormt vooral korsten op de mossels.

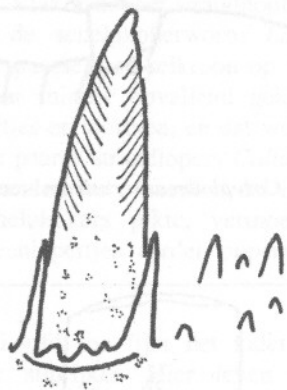

Fig. 4. *Acanthodoris pilosa* - Rhinofoor

Mosdiertjeskolonies herbergen heel wat ander leven. Zo leverde één van de *Anguinella* kolonies een gewoon porseleinkrabbetje *Pisidia longicornis* op. Dit is een suspensie voeder; de flagellen van de eerste antennes veroorzaken een ademhalingsstroom. Op de haartjes van de 3de kaakpoot worden daaruit dan voedseldeeltjes gezeefd. In de *Anguinella* kolonies leefden verder ook talrijke kleine zeespinnetjes van ± 2 mm. Het op naam brengen was geen sinecure. Na lang observeren onder de stereoscopische microscoop en met gebruik van de tabel in Hayward & Ryland (1996) werd duidelijk

dat het de soort *Achelia longipes* betrof. Bij het gebruik van de tabel kom je bij de Ammotheidae, door de aanwezigheid van cheliformen en palpen en de palpen die uit 9 segmenten bestonden (zie fig. 5). Verder was er de keuze tussen 1 of 2 naden op de romp. Onze soort had geen dergelijke naden. Nu blijkt echter dat die bij jonge dieren kunnen ontbreken. Wij besloten toch tot *Achelia longipes*.

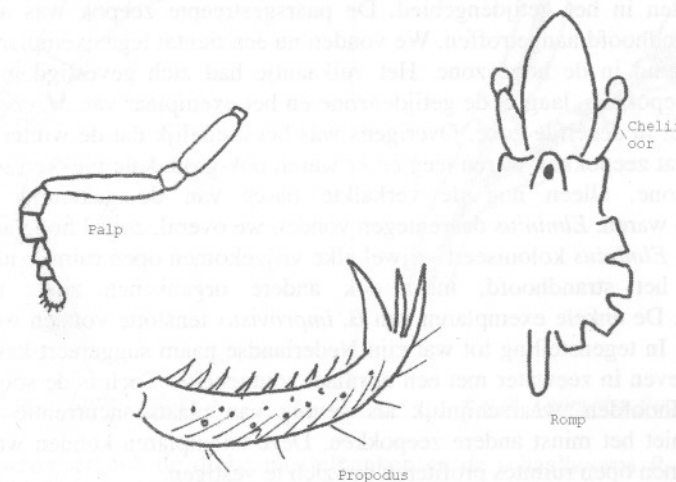

Fig. 5. *Achelia longipes*

In dezelfde zone als de zeevinger vormde zeerasp *Hydractinea echinata* karakteristieke roodbruine vlekken van ± 1 dm². Deze poliepen zijn dus duidelijk niet uitsluitend gebonden aan slakkenhuisjes bewoond door de gewone heremietkreeft.

Opvallend waren de talrijke zee-egels *Psammechinus miliaris* die in de lage zone op en tussen de stenen leefden. Onfortuinlijk exemplaren vallen ten prooi aan steltlopers of meeuwen. Daarvan getuigden verschillende leeggepikte exemplaren. Dat leegpikken gebeurt via de zwakke plek van de zee-egels, het kauwapparaat ook wel de lantaarn van Aristoteles genoemd. Laag op het strandhoofd vormen jonge Japanse oesters *Crassostrea gigas* een eigen zone. Deze soort komt daarnaast ook over het hele strandhoofd verspreid voor op en tussen de mossels en vastgehecht op de stenen. Van een andereniet-inheemse soort, het muiltje *Crepidula fornicata*, vonden we her en der verspreide exemplaren.

Verder werden niet minder dan 7 soorten zeepokken waargenomen. Naast de klassieke soorten zoals de gekartelde zeepok *Balanus crenatus*, de Nieuw-Zeelandse zeepok *Elminius modestus* en de gewone zeepok *Semibalanus balanoides*, vonden we ook exemplaren van de brakwaterpok *B. improvisus*, de paarsgestreepte zeepok *B.*

amphitrite, het vulkaantje *B. perforatus* en tenslotte *Megabalanus coccopoma*, een Midden-Amerikaanse soort. De laatste 3 soorten zijn warmwater soorten en worden nog niet zolang in de zuidelijke Noordzee aangetroffen (Kerckhof & Cattrijsse, 2001). Het feit dat we ze nu vonden in de getijdenzone zal wel met de voorbijgaande zomer van 2003 te maken gehad hebben. Van het vulkaantje en *M. coccopoma* waren het zelfs de eerste vondsten in het getijdengebied. De paarsgestreepte zeepok was al eerder op hetzelfde strandhoofd aangetroffen. We vonden nu een tiental lege exemplaren van deze soort, uitsluitend in de hoge zone. Het vulkaantje had zich gevestigd tussen enkele gekartelde zeepokken, laag in de getijdenzone en het exemplaar van *M. coccopoma* zat op een mossel in dezelfde zone. Overigens was het duidelijk dat de winter in aantocht was; nogal wat zeepokken waren leeg en er waren ook grote kale plekken waar, laag in de getijdenzone, alleen nog de verkalkte bases van de gekartelde zeepokken overgebleven waren. *Elminius* daarentegen vonden we overal, zowel hoog als laag in de getijdenzone. *Elminius* koloniseert vrijwel elke vrijgekomen open ruimte: niet alleen de stenen van het strandhoofd, maar ook andere organismen zoals mossels en schaalhoorns. De enkele exemplaren van *B. improvisus* tenslotte vonden we laag in de getijdenzone. In tegenstelling tot wat zijn Nederlandse naam suggereert kan deze soort ook prefect leven in zeewater met een normaal zoutgehalte. Toch is de soort zeldzaam op de strandhoofden, waarschijnlijk als gevolg van plaatsconcurrentie met andere organismen niet het minst andere zeepokken. Deze exemplaren konden waarschijnlijk van vrijgekomen open ruimtes profiteren om zich te vestigen.

Onder een losliggende steen verborgen zich twee gewone steurgarnalen *Palaemon elegans* (rostrum fig. 6). Deze soort is blijkbaar minder algemeen dan de gezaagde steurgarnaal *P. serratus*. Een kleine pissebed (Isopode) was lastig op naam te brengen; het bleek een exemplaar van *Idotea pelagica* (fig. 7) te zijn, een soort die gewoon is op onze strandhoofden. Nog aan de onderkant van de stenen ontdekten we harige bruine kolonies van enkele centimeter, een hydroïedpoliep. De gebogen internodiën wezen op *Laomedea flexuosa* (fig. 8) Naast deze soort zullen op dit strandhoofd zekere nog andere soorten voorkomen.

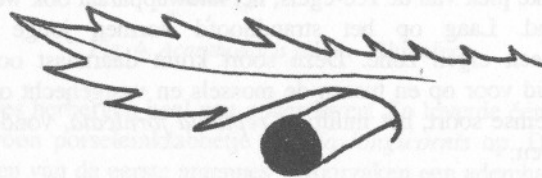

Fig. 6. *Palaemon elegans* - rostrum

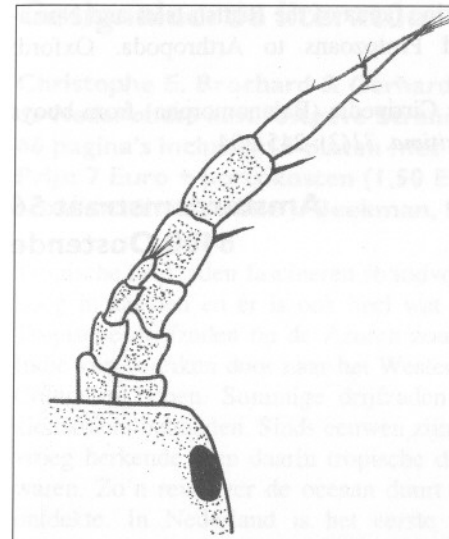

Fig. 7. *Idotea pelagica*

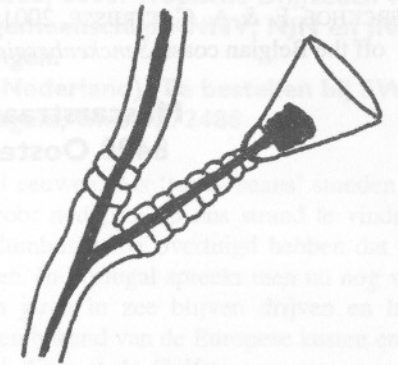

Fig. 8. *Laomedea flexuosa*

Natuurlijk waren er ook de dikke mosselbanken en de schaalhoorns *Patella vulgata*. Deze laatste soort is sedert enkele jaren op de strandhoofden aan de westkust vrij algemeen. Tenslotte mogen we de gewone zwemkrab *Liocarcinus holsatus* en de gewone strandkrab *Carcinus maenas* niet vergeten.

Tot slot nog iets over het op naam brengen van al deze organismen. Het al eerder vermelde handboek van Hayward & Ryland (1996) is een goed determinatiewerk waar veel van de op de strandhoofden te vinden soorten mee op naam te brengen zijn, al bevat het zeker niet alle soorten die bij ons voorkomen. Daarom kan soms meer gespecialiseerde literatuur nodig zijn en of hulp van "specialisten", maar daarvoor is er de Strandwerkgroep.

Literatuur

- DE BLAUWE H., 2004. De zeevingers *Alcyonidium condylocinereum* Porter, 2004 en *Alcyonidium diaphanum* (Hudson, 1778) (Bryozoa : Ctenostomatida) aan de Belgische kust. De Strandvlo, 24 (2): 74 – 77.
- HAYWARD, P.J. & RYLAND, J.S. 1996. Handbook of the Marine Fauna of North-West Europe. Oxford: Oxford University Press, 800 p.

HAYWARD, P.J. & J.S. RYLAND, 1990. The marine fauna of the British Isles and North-West Europe. Vol. 1: Introduction and Protozoans to Arthropoda. Oxford: Clarendon Press, 627 +44 p.

KERCKHOF, F. & A. CATRUSSE, 2001. Exotic Cirripedia (Balanomorpha) from buoys off the Belgian coast. *Senckenbergiana Maritima*. 31(2): 245-254

**Muscarstraat 14
8400 Oostende**

**Amsterdamstraat 56
8400 Oostende**

Gesignaleerde literatuur

Christophe E. Brochard & Gerhard C. Cadée, 2005. *Tropische Drijfzaden van de Nederlandse kust*. Uitgave Strandwerkgemeenschap KNNV, NJN en JNM, 66 pagina's inclusief 16 platen met tekeningen.

Prijs: 7 Euro + portokosten (1,50 Euro in Nederland). Te bestellen bij SWG tabellenadministratie J. Beekman, Nieuwegein, Giro 5272488

Tropische drijfzaden fascineren strandvonders al eeuwen. Als 'lucky-beans' stonden ze hoog in aanzien en er is ook heel wat geluk voor nodig ze op ons strand te vinden! Tropische drijfzaden op de Azoren zouden Columbus mede overtuigd hebben dat hij Indië kon bereiken door naar het Westen te varen. In Portugal spreekt men nu nog van Columbus bonen. Sommige drijfzaden kunnen jaren in zee blijven drijven en hun kiemkracht behouden. Sinds eeuwen zijn vondsten bekend van de Europese kusten en al vroeg herkende men daarin tropische drijfzaden die met de Golfstroom mee gevoerd waren. Zo'n reis over de oceaan duurt meer dan een jaar zoals men met drijf flessen ontdekte. In Nederland is het eerste tropische drijfzaad - een paardenoogboon - gevonden in 1955, en sindsdien zijn daar zeeharten, knikkernoten en golfbalnoten bijgekomen.

De auteurs behandelen alle hun bekende Nederlandse vondsten van 'echte' tropische drijfzaden, 35 in totaal, maar daarnaast ook een aantal tropische zaden en vruchten van ons strand, die wel drijven aanspoelen, maar waarschijnlijk bij hun oversteek geholpen zijn door de mens, zoals kokosnoten, mangopitten, cacao en wonderbonen. Veel typische tropische drijfzaden zijn tegenwoordig ook gewoon in de winkel te koop, waardoor de herkomst van een drijfzaad op ons strand helaas ook de dichtstbijzijnde winkel kan zijn.

Alle ruim 40 besproken soorten zijn getekend door Christophe Brochard, de tekst is grotendeels het werk van Gerhard Cadée die al ruim 20 jaar publiceert over Nederlandse vondsten.

Yves Müller, 2004. *Faune et flore du littoral du Nord, du Pas-de-Calais et de la Belgique*. Uitgave: Commission Régionale de Biologie Région Nord Pas-de-Calais. 308 paginas. Prijs: 15 Euro + portokosten (gewicht 800 gram)

Yves Müller a réactualisé l'inventaire de M. Glaçon (Wimereux) qui datait de 1977 et il a quelques dizaines d'exemplaires disponibles.

Yves Müller, 41, rue André Chenier, 59240 Dunkerque - tel: 03 28 63 84 74 - email: ymuller@netinfo.fr